

Емоційно-мотиваційний зміст процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів

Яновський Анатолій Олександрович¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: a.o.yanovski@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9893-9475>

У статті розглянуто феномен формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів. Емоційно-мотиваційний зміст процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів повинен бути спрямований на врахування особистості майбутнього вчителя, тенденцій та стану сучасних інформаційних технологій, інтересів та потреб студентської молоді. Сучасні реалії вказують на невідповідність освітніх матеріалів стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що знижує мотивацію майбутніх учителів до формування інформаційної культури та культури безпечного використання інформаційного середовища, зокрема. Метою статті є обґрунтування необхідності добору емоційно-мотиваційного змісту для формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів та висвітлення позитивного впливу емоційно-мотиваційного змісту на окреслений процес. Завданнями дослідження виступили: теоретичний аналіз наукової літератури, щодо особливостей змісту емоційного та мотиваційного спрямування у процесі формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів; з'ясування пріоритетних варіативних тем змісту, щодо формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів. З огляду на конкретизацію завдань у дослідженні використано теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури, що дало змогу з'ясувати сучасні підходи дослідників до формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів засобами добору емоційно-мотиваційного змісту. Було використано методи емпіричного дослідження, зокрема проведено анкетування, щодо з'ясування в майбутніх учителів їхніх бажань та інтересів щодо наповнення змісту теми безпечного використання інформаційного середовища. За результатами дослідження було виявлено теми, що зацікавили майбутніх учителів щодо безпечного використання інформаційного середовища: ефективність та безпечність навігації в інформаційному середовищі; вплив нераціонального використання інформаційного середовища на фізичне та психологічне здоров'я та шляхи подолання; інформаційна гігієна.

Ключові слова: культура, безпечне використання інформаційного середовища, емоції, мотиви.

Вступ. Сучасні реалії і тенденції освітнього процесу у ЗВО показали, що параметрами добору змісту матеріалу під час вивчення будь якого явища повинні бути емоційно забарвленими, викликати позитивні емоції та почуття, що спрямовані на активізацію пізнання та мотивацію майбутніх учителів до подальшої освітньої діяльності.

Емоційно-мотиваційний зміст процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів повинен бути спрямований на врахування особистості майбутнього вчителя, тенденцій та стану сучасних інформаційних технологій, інтересів та потреб студентської молоді. На жаль, сучасні реалії вказують на невідповідність матеріалів інформаційно-комунікаційного змісту, що вивчаються у ЗВО, стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що знижує мотивацію майбутніх учителів до формування інформаційної культури та культури безпечного використання інформаційного середовища, зокрема. Зазначимо, що у процесі професійної підготовки майбутніх учителів недостатньо звертається уваги емоційному складнику, оскільки процес пізнання повинен бути корисним для того, хто навчається, у процесі практичного застосування отриманих знань та сформованих умінь, що є базою для підвищення

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної математики та інформатики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

інтересу, позитивних емоцій та відчуттів. Емоційно-мотиваційний зміст процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища майбутніми вчителями базується на сучасних тенденціях інформаційно-комунікаційних технологій, нагальних потребах майбутніх учителів (як особистісних, так і професійних), інтересах тощо. Водночас емоційно-мотиваційний зміст процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища майбутніми вчителями повинен підкріплюватись такими технологіями навчання, які посилять мотиваційний та позитивно-емоційний складники процесу навчання.

Проблему формування культури в освітньо-виховному процесі вивчали такі вчені, як-от: В. Андрущенко, Л. Гумільова, В. Тищенко. Інформаційну культуру особистості досліджували вчені: Н. Гендіна, А. Дултанова, М. Жалдак. Питанню інформаційної безпеки та інформаційної гігієни присвячено праці Г. Гуна, В. Голубєва, В. Ковальчук. Вплив емоцій на освітньо-пізнавальну діяльність розглядався такими вченими як, В. Вілюнасом Ж. Нюттеном, Є. Ільїним, А. Марковою, О. Чебикінім. Проблему мотивації досліджували О. Леонтєв, Ж. Нюттен, С. Рубінштейн. Натомість комплексно проблема формування культури безпечного використання засобами добору емоційно-мотиваційного змісту на сьогодні залишається не вивченою.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування необхідності добору емоційно-мотиваційного змісту для формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів та висвітлення позитивного впливу емоційно-мотиваційного змісту на окреслений процес.

Матеріали та методи дослідження. З огляду на конкретизацію завдань у дослідженні використано теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури, що дав змогу з'ясувати сучасні підходи дослідників щодо емоційно-мотиваційного змісту процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів. Було використано методи емпіричного дослідження, зокрема проведено анкетування задля з'ясування в майбутніх учителів інтересів щодо тематичного наповнення змісту блоку безпечного використання інформаційного середовища.

Результати дослідження. Формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів є складним та багатофакторним процесом, який передбачає розвиток особистісної культури майбутнього вчителя, інформаційної культури, інформаційно-комунікаційної компетентності тощо. Для підвищення ефективності зазначеного процесу необхідно враховувати мотивацію майбутніх учителів до формування означеної культури.

О. Леонтєв вважає, що мотив є вищою формою спонукання та регуляції діяльності, взаємодії людини з довкіллям. Він є і спонукачем активності людини, а отже, поняття «діяльність» нерозривно пов'язане із поняттям «мотив». Діяльності без мотиву не буває; «невмотивована» діяльність – це діяльність не позбавлена мотиву, а діяльність із суб'єктивно і об'єктивно прихованим мотивом (Леонтєв, 2004). Необхідним чинником є залучення студентів до діяльності, яка є для них пріоритетною, що дозволяє виявляти інтереси майбутніх учителів та пропонувати різні підходи для їхньої реалізації. Для цього було проведено анкетування, в якому було запропоновано запитання про аспекти використання інформаційного середовища для майбутніх учителів, можливості та засоби покращення знань, умінь та навичок, про небезпеку використання інформаційного середовища тощо. Таке анкетування дозволило диференціювати зміст формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів, врахувати індивідуальні побажання студентів, виявити рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями у контексті безпечного використання інформаційного середовища та дібрати відповідний зміст формування культури безпечного використання інформаційного середовища за окресленими аспектами. Такій підхід зробив процес формування культури безпечного використання інформаційного середовища доступним, цікавим та таким, що викликає внутрішню мотивацію до діяльності, розуміння потреби в сучасних знаннях та вміннях безпечного використання інформаційного середовища. Важливим компонентом під час процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів є наявність позитивних емоцій, а саме: інтерес до діяльності, яка здійснюється. Учений Є. Ільїн, зазначає, що наявність внутрішньої зацікавленості, забезпечує селективну мотивацію процесів уваги й сприйняття, стимулює пізнавальну активність людини. Інтерес можна розглядати як позитивну емоцію, яка зустрічається в житті людини частіше за інші емоції. Дослідник розглядає короткотривалий і довготривалий прояв інтересу: зацікавитися – означає відчути інтерес до чогось, тобто це прояв короткотривалого інтересу, на відміну від нього, довготривалий інтерес – це вже інтелектуальне почуття, позитивна емоційна настанова на пізнання якогось об'єкта. Також учений розглядає цікавість як прагнення довідатися, побачити щось нове, прояв інтересу до чогось. Зокрема, вважає

цікавим факти – цікавість, інтерес, що мають якусь інтригу. Тому заінтригувати – це викликати зацікавленість, цікавість чимось загадковим, незрозумілим (Ільїн, 2001).

Саме поєднання емоційного та мотиваційного складників до змісту формування культури безпечного використання інформаційного середовища дозволяє підвищити ефективність зазначеного процесу. Емоції та мотивація тісно пов'язані між собою, але емоція не є мотивом, хоча сильно впливає на останній. О. Чебикін вивчав вплив емоцій на освітньо-пізнавальну діяльність та їх взаємозв'язок із мотивацією. Він виокремив вплив емоцій на зовнішні та внутрішні мотиви освітньої діяльності студентів, при цьому перші – зумовлюють необхідність навчання, приваблюють через зовнішні чинники. Інші – виходять із змісту процесуального боку навчання, засобів реалізації діяльності та її результату. Емоції відображають відношення між мотивами та можливістю успішної реалізації мети діяльності, долучаються до процесу цілеутворення (Чебикін, 2002).

Отже, як бачимо мотивація та емоції тісно взаємодіють та ґрунтуються на якісному доборі змісту формування культури безпечного використання інформаційного середовища (забезпечується урахуванням потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, сприяє формуванню емоційно-позитивної мотивації до безпечного використання інформаційного середовища), що повинен відповідати сучасним реаліям стану інформаційного середовища, тим викликам, що стоять перед майбутніми вчителями, які його використовують. Це буде викликати довгостроковий інтерес до безпечного, ефективного використання інформаційного простору, мотивацію на оволодіння знань, формування вмінь безпечного та ефективного використання інформаційного середовища.

З огляду на результати анкетування майбутніх учителів щодо добору змісту формування культури безпечного використання інформаційного середовища, який цікавить майбутніх учителів, можна виділити такі аспекти безпечного використання інформаційного середовища, що було обрано більшістю, а саме: 73% відсотки майбутніх учителів обрали пункт – ефективність та безпечність навігації в інформаційному середовищі. Для забезпечення зазначеної навігації у зміст формування культури безпечного використання інформаційного середовища необхідно долучати знання з оптимізації пошуку, тобто скорочення часу та зусиль на знаходження питомої інформації, що досягається шляхом використання різних опцій розширеного пошуку та використанням зарезервованих символів; знайомство з утилітами, що прибирають з екрану зайву інформацію, що нав'язується (реклама, спам тощо). За результатами дослідження, вміння ефективною та безпечною навігації збільшують ефективність та безпечність роботи в інформаційному середовищі та скорочують до 20% перехід за покликаннями, що є не актуальними або зайвими.

Наступним, що обрали 68% майбутніх учителів, було – вплив нераціонального використання інформаційного середовища на фізичне та психологічне здоров'я та шляхи його подолання. Нераціональне використання інформаційного середовища можна схарактеризувати, як порушення норм та правил використання інформаційно-комунікаційних систем. За дослідженнями Г. Гун, негативні наслідки від нераціонального використання інформаційного середовища, або занадто тривалої роботи за комп'ютером, може привести до гіподинамії, напруження очей та порушення зору, перенапруження суглобів кисті і м'язів передпліччя, розладів нервової системи, при тривалій роботі за комп'ютером нерідко розвивається розумова втома і порушення уваги, хронічний стрес, комп'ютерна та інтернет залежність тощо. Все це може привести до таких наслідків: дисплейна хвороба, синдром сухого ока, захворювання органів тазу, захворювання кистей рук, захворювання опорно-рухового апарату, захворювання нервової системи, тривала робота за комп'ютером може бути причиною головних болів, розладів уваги і неможливість концентруватися (Гун, 2003).

Зміст матеріалу про безпечне користування інформаційним середовищем для психічного та фізичного здоров'я повинен включати в себе такі аспекти: по-перше, це класифікація загроз, які мають нераціональне використання інформаційного середовища для особистості; по-друге, це шляхи подолання негативних наслідків нераціонального використання інформаційного середовища, раціоналізація роботи в ньому. На жаль, проведене анкетування в майбутніх учителів, спрямоване на обізнаність чинників, що можуть спричинити шкоду під час нераціонального використання інформаційного середовища, показало низький рівень володіння інформацією.

Важливим аспектом, який цікавить майбутніх учителів, є інформаційна гігієна, його обрали за важливий 58% майбутніх учителів.

Учений О. Єрьомін у праці «Ноогенез і теорія інтелекту», розглядає поняття інформаційної гігієни – як систему знань, що вивчає закономірності впливу інформації на формування, функціонування, стан психічного, фізичного і соціального благополуччя людини і соціуму, що розробляє заходи щодо оздоровлення навколишнього інформаційного середовища (Єрьомін, 2005). Відповідно метою інформаційної гігієни є попередження негативного впливу інформації на психічне, фізичне і соціальне благополуччя окремої людини, соціальних груп, і населення в цілому,

профілактика захворювань населення, пов'язаних з інформацією, оздоровлення довколишнього інформаційного середовища (Єрьомін, 2005).

До завдань інформаційної гігієни може належати розробка основ еколого-гігієнічної інформаційної поведінки, наукове обґрунтування санітарних заходів щодо організації інформаційних мереж і процесів, гігієнічно обґрунтованого виробництва, поширення, споживання, зберігання і відтворення інформації. Наукове обґрунтування гігієнічних нормативів інформації, інформаційного середовища, інформаційних мереж і процесів (Єрьомін, 2005).

На жаль, увесь спектр, закладений ученим у поняття інформаційної гігієни у межах формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів неможливо досягнути в освітньому процесі. Проте важливі чинники роботи з інформацією, елементи інформаційної екології та інформаційного здоров'я є і досі актуальними для сьогодення. По-перше, добираючи мотиваційно-емоційний зміст формування культури безпечного використання інформаційного середовища, необхідно навчити майбутніх учителів розрізняти достовірність інформації, її актуальність та об'єктивність, навчитись працювати з інформаційним середовищем, уникати негативних чинників впливу інформації на особистість, розпізнавати з безкінечного потоку інформаційного шуму, надлишкову, неправдиву, емоційно-негативно забарвлену інформацію. До змісту формування культури безпечного використання інформаційного середовища належать і практичні засоби фільтрування інформаційних потоків, маркери оцінки інформації, програмні засоби засобами яких можна на технічному рівні фільтрувати інформаційні потоки, блокувати небажаний контент, розпізнавати рівень небезпеки тощо.

Класифікація загроз, з якими перетинаються майбутні вчителі під час використання інформаційного середовища, та шляхи їх подолання – це ознайомлення з такими основними групами загроз інформаційного середовища, як:

- контентні, які містять інформацію, що є шкідливою, неправдивою, суспільно-небезпечною;
- психологічні – різні види залежності (Інтернет, комп'ютерна тощо), мережевий булінг, нав'язливий веб серфінг тощо.
- морально-духовні – асоціальні, антигуманні та противоправні настанови, ціннісні та етичні норми, що мають деструктивний вплив на становлення особистості.
- фізіологічні – знання про негативний вплив на фізичний стан довготривалого використання комп'ютера, гаджетів.
- делінквентні: різні види правопорушень, такі як шахрайство, крадіжка, розповсюдження вірусів.

Програмне забезпечення, що спрямовано на забезпечення безпечної та ефективної роботи з інформаційним середовищем. Доцільно в зміст формування культури безпечного використання інформаційного середовища додати відомості про програмне забезпечення для збільшення ефективності роботи з інформаційно-пошуковими системами, розглянути різноманітні плагіни до браузерів, які дозволяють заблокувати небажаний контент під час пошуку, конвертувати знайдену інформацію в необхідний формат, перевірити помилки, перекласти з будь якої мови необхідну інформацію, ознайомити з програмними засобами, що спрямовані на продуктивність тайм-трекінг, таск менеджмент. Ці програми дозволяють блокувати сайти, на які нераціонально витрачається час, програми, які дозволяють встановлювати час на роботу з тим чи тим ресурсом, що раціоналізує роботи з відволікаючими ресурсами ентертеймент контенту. Необхідно навчити ефективно використовувати браузер, вивчати можливості розширеного пошуку за певними ознаками в інформаційно-пошукових системах. Насамперед йдеться про опернатів, що дозволяють зробити пошук інформації ефективнішим. Важливо зауважити безпеку використання інформаційного середовища програмного боку – це антивірусні програми, утиліти антивірусні, правила запобігання зараженню тощо. Доцільно додати в зміст, програми хмарних технологій, які спрямовані на різні аспекти роботи з інформацією, покращують можливість представлення інформації, обізнаність програмного забезпечення для ефективної роботи з інформацією, збільшують ефективність формування інформаційної культури, інформаційно-технологічної компетентності взагалі та культуру безпечного використання інформаційного середовища зокрема. Оскільки правильне, доцільне використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє збільшити безпечність інформаційного середовища, то це зумовлено захисними функціями як самих програмних засобів, так і адекватністю використання програмних засобів для роботи з інформацією.

Висновки. Запропоновані теми, дібрані так, щоб викликати максимальний інтерес в майбутніх учителів, оскільки кожен використовує інформаційне середовище та стикається з багатьма зазначеними проблемами, але не використовують технологічні засоби для покращення комфорту роботи з інформаційним середовищем, тому що не знають, або не вміють працювати з ними. Саме

зацікавленість новітніми розробками для подолання проблем неефективного та небезпечного використання інформаційного середовища, з якими стикаються майбутні вчителі і є тим мотивом, що спонукає їх до вивчення та застосування у своїй практичній діяльності. Вирішення нагальних проблем, з якими стикаються майбутні вчителі у повсякденному житті надає позитивних емоцій, оскільки показує зв'язок, того, що вивчається з реальним життям та потребами молоді, а головне вчить їх вирішувати ці проблеми, покращувати роботи з інформаційним середовищем, робити його більш комфортним та безпечним. Вміння налаштовувати засоби для роботи з інформаційним середовищем і є тим мотивом з позитивним емоційним забарвленням, які досягаються засобами добору емоційно-мотиваційного змісту процесу формування культури безпечного використання інформаційного середовища. Тому добирати зміст для формування культури безпечного використання інформаційного середовища в майбутніх учителів доцільно саме мотиваційно-емоційним, оскільки це значно збільшить ефективність зазначеного процесу.

Література

Гун Г. Е. Компьютер: как сохранить здоровье: Рекомендации для детей и взрослых. Санкт-Петербург: Нева; Москва: Олма-Пресс, 2003. 128с.

Еремін А. Л. Ноогенез и теория интеллекта. Краснодар: СовКуб, 2005. 356 с.

Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.

Ильин Е. П. Эмоции и чувства. СПб: Питер, 2001. 752 с.

Чебыкин А. Я. Диагностика и коррекция мышления у развивающейся личности. Одесса: ЮНЦ АПН Украины, 2002. 172 с.

Emotional and motivational content of the process of developing future teachers' culture of safe use of information environment

Yanovskiy Anatoliy²

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The article presents the phenomenon of forming the culture of future teachers' safe use of information environment through the selection of emotional and motivational content. The emotional and motivational contents enabling the formation of the culture of a safe use of the information environment should be aimed at taking into account the personality of the future teacher, the tendencies and state of the modern information technologies, students' interests and needs. Modern realities point to a gap in educational materials which do not keep step with the rapid development of information and communication technologies, which decreases future teachers' motivation to form the information culture and the culture of safe use of the information environment in particular. The purpose of the article is to substantiate the need to select emotional and motivational content to form the culture of future teachers' safe use of information environment and to highlight the positive impact of the emotional and motivational contents on the process. The objectives of the study were as follows: theoretical analysis of the scientific literature regarding the peculiarities of the content of emotional and motivational directions in the process of forming the culture of the future teachers' safe use of information environment; clarification of priority content-centred topics aimed at developing the culture of the future teachers' safe use of the information environment. In view of the specification of the tasks, in the research there have been used theoretical analysis of the scientific and pedagogical literature which made it possible to find out the modern approaches of researchers to the formation of the culture of the future teachers' safe use of the information environment through the selection of emotional and motivational content. Some methods of empirical research have been used, including questionnaires, in order to clarify future teachers' wishes and interests regarding the filling of the thematic content of the safe use of the information environment.

The results of the study allowed revealing the topics that were of interested for the future teachers in terms of the safe use of the information environment: the efficiency and safety of navigation in the information environment, the impact of the irrational use of the information environment on physical and psychological health and ways to overcome it; information hygiene.

Keywords: *culture, safe use of the information environment, emotions, motives.*

² Ph. D. in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Applied Mathematics and Informatics at the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

References

Gun, G.E. (2003) *Komp'yuter: kak sokhranit' zdorov'e: Rekomendatsii dlya detey i vzroslykh* [Computer: how to maintain health: Recommendations for children and adults]. Saint Petersburg: Neva; Moscow: Olma-Press [in Russian].

Eremin. A.L. (2005) *Noogenez i teoriya intellekta* [Noogenesis and Intelligence Theory]. Krasnodar: SovKub [in Russian].

Leont'ev. A.N. (2004) *Deyatel'nost'. Soznanie. Lichnost'* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Smysl; Izdatel'skiy tsentr «Akademiya» [in Russian].

Il'in. E.P. (2001) *Emotsii i chuvstva* [Emotions and feelings]. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

Chebykin. A.Ya. (2002) *Diagnostika i korrektsiya myshleniya u razvivayushcheyasya lichnosti* [Diagnosis and correction of thinking in a developing personality]. Odessa: YuNTs APN Ukrainy [in Russian].

Accepted: November 04, 2019

